

דף מד

הערות ובאורים בפשט

'אנסו בית המלך גורנו – אם בחובו – חייב לעשר' – מפשטות הלשון 'אנסו בית המלך' נראה שהמדובר כאן על חוב של מיסים למלכות. ומבואר כאן שחל חיוב מעשר על תשלום המיסים, שהרי זה כמוכר פירותיו, שחייב לעשר ולתת לכהן את חלקו לפני שמוכר.

(אך לא מבואר מתי מעשר, האם חייבוהו קודם שיתן לו, או מעשר לאחר שכבר גבו, ואף שכבר אין הפירות ברשותו וא"כ כיצד יחולו המעשרות? י"ל שאכן חייב לחזור ולתקן את המעשר, או אפשר שהכמים העמידום ברשותו – ע' חזו"א שביעית ד, כב. ולכא"ו נראה שכל דיונו בשכר לקחו ממנו, אך לכתחילה חייב לעשר קודם שלוקחים).

אולם, זה דוקא במס 'גולגולת' שהוא חיוב על כל אדם, או על רכוש וכו' (והוא ה'כרגא' שבש"ס), אבל מס שהוא נגבה על הרווחים של האדם, הרי אותו מס מתנכה מהרווח, ואינו חייב לעשר עליו. וכן לענין 'מעשר כספים' – כל המסים שדומים למס גולגלתא, כמס על קניית רכוש או בית דירה – צריך לעשר עליהם, שהם כשאר חובות, אבל מיסי הכנסה, הרי הם מנוקים מהרווח. (אגרות משה יו"ד ח"א קמג).

'המוכר ביתו לעובד כוכבים – דמיו אסורים' – לפרוש רש"י המדובר כאן על המוכר בית בארץ ישראל לגוי, שעבר על 'לא תחנם' ולפיכך קנסוהו. והרמב"ם (הל' עכו"ם פ"ט) פרש שמדובר שמכר ביתו לעבודה זרה, ובכל מקום.

ולשיטתו, מובן שלא קנסוהו לפדותו עד עשרה בדמיו, כי הרי הבית נאסר. ולרש"י צריך לומר שלא קנסו כאן, כי אין הדבר שכיח שימכור אדם את ביתו, כמבואר בגמרא להלן. (עפ"י רש"י; בית אהרן. וע' שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג לד).

'מהו שיקנסו בנו אחרינו' – כאן פרש רש"י שהשאלה אם חייב הבן לפדותו. ובמסכת מועד קטן (יג.) פרש"י שהשאלה כשהעבד ברח, אם הבן יכול לכופו לעבוד.

ונראה שאם ברח העבד בעודו חי, גם אם מת אחר כך, שוב זכה העבד בעצמו, כיון שכבר יצא לחירות, אך השאלה כשברח לאחר שמת. (ע' אילת השחר)

(ע"ב) 'נטייבה או נדיירה – לא תזרע למוצאי שביעית' – 'נדיירה' פרש"י על ידי דיר בהמה, שהביא לשם כדי לזבלה. ולכאורה נראה מכאן שגם מלאכה שנעשית על ידי 'גרמא' בלבד, מלאכה חשובה היא לענין שביעית. שהרי לענין מלאכת שבת כתב ה'נמוקי יוסף' (מועד קטן יב.) שאין זו מלאכה מדאורייתא, אלא שאסור לעשותה מפני שנראה כמזבל (וצריך לדחוק לשיטתו בדברי הירושלמי (שבת ז, ב), שמה שאמרו שם שהיא תולדה של חורש – מדרבנן הוא). ואף על פי כן, לענין שביעית היא מכלל מלאכות האסורות מן הדין. (הר צבי)

ציונים וראשי פרקים, לעיון

טעם הקנס שקנסו את המוכר עבדו לחוצה לארץ, כתב רש"י (לעיל ה.) משום שעבד חייב במצוות, ואסור לצאת מהארץ לחו"ל. ומשמע בגמרא ('זהכניסה לו עבדים ושפחות'), שאין חילוק בין עבד לשפחה לענין זה. וכן אין חילוק אם מוכרו למקום גויים שעלול הוא ללמוד ממעשיהם, או אם מוכרו למקום תורה שבחול"ל – כך מבואר מביעית רבי ירמיה לגבי בבל. והכל מפני הטעם הנ"ל, שהוציאו באיסור מהארץ. (ולפי"ז נראה לכאורה שאף למה שאמרו (כתובות קיא) שאסור לצאת מבבל לשאר ארצות, לפי ששם מקום תורה – המוכר עבדו מבבל לארץ אחרת, אין ללמוד מכאן שקנסו, שאין הקנס משום יציאה ממקום תורה אלא משום מצות ישוב הארץ).

ומבואר בגמרא (כאן ולעיל ת.), שהמוכר עבדו לסוריא, קנסוהו כמוכר לחו"ל. ולכאורה משתמע לפי זה שאסור לצאת מארץ ישראל לסוריא (גם למאן דאמר כיבוש יחיד שמיה כיבוש, שהרי כך סבר תנא דברייתא – לעיל שם). וצריך עיון בדבר, שהרי אמרו לעיל (שם): שלא גזרו טומאה על אורה (וע"ש בפני יהושע הטעם, שגזרת 'אוריא' כדי שלא יצאו לחו"ל ויתערבו בגויים, וזה לא שייך בסוריא), ועוד אמרו שם שהקונה שדה בסוריא כקונה בפרוארי ירושלים, לענין כתיבת אונן בשבת. ומבואר שיש מצוה בישובה. ולכאורה נראה מכל זה שאין איסור יציאה מהארץ לשם, ואם כן, מדוע קנסו את המוכר עבדו לשם?

והתשובה"ץ (ח"ג ר) שסיבת הקנס היא, לפי שמקום טומאה הוא (אלא שהקלו לענין אורה בלבד), ואינה כארץ ישראל לענין מצוות, ולפיכך קנסוהו, שהוציא את העבד ממקום טהרה למקום טומאה. ונראה בבאור דבריו, שסוריא, אף שיש בה מעלות מסוימות על שאר ארץ העמים, ואף מצות ישוב יש בה – אין לצאת מהארץ להשתקע שם. ומפורש כן בירושלמי (שביעית ו, ב' שלא יהו הולכים ומשתקעים שם'). וע' חו"א שביעית ג, כא.

'צ'רם אוןן בבכור... משום דאיסורא דאוריתא, אבל הכא איסורא דרבנן' – נחלקו ראשונים על איסור הטלת מום בקדשים בזמן הזה – שאינם מיועדים להקרבה – אם הוא מן התורה או מדרבנן. (ע' תוס' בכורות לג; רא"ש שם ובבבא מציעא ז; רמב"ם הל' איסורי מזבח א, ז; שו"ע יו"ד שיג ובהגר"א שם). ולכאורה נראה מסוגיתנו שאסור הדבר מדאוריתא, כי דוחק לומר שרבי ירמיה דיבר על זמן הבית ולא על זמנו. (ישועות יעקב – יו"ד שם).

ויש לומר שהכוונה כאן שעיקרו של איסור הטלת מום, איסור תורה הוא, ולכן החמירו בו, גם בזמן הזה שאינו אלא מדרבנן (מנחת חינוך יח).

ויש מי שכתב שתלוי הדבר בשיטות החכמים לענין 'דיחוי-מעיקרא' ו'דיחוי בבעלי חיים', שהרי בעצם בכל זמן ובכל יום ראוי להבנות המזבח ולהקריב עליו קרבנות, אלא שכשהבהמה הוקדשה, כיון שאין המזבח בנוי, הרי היא 'דחוייה' (כמו שאמרו לענין מזבח שנפגם). ואם אומרים 'דיחוי' גם באופן כזה, אזי אין הבהמה ראויה להקרבה, גם אם יבנה המזבח. ולכן אפשר שרבי ירמיה סובר שאין אומרים דיחוי ב'מעיקרא' או בבעלי חיים, ולכן סובר שאסור מן התורה להטיל מום (וכן פסק הרמב"ם), שגם עתה בכל יום, ראויה היא הבהמה להקרבה. (פרי יצחק ח"א מ).

– וממה שאמרו 'אבל הכא איסורא דרבנן' – מבואר שמכירת עבד לגוי, אינה אסורה מן התורה. ויש לעיין בטעם הדבר, הרי מכשילו באיסורי תורה, שמא הגוי יכופו לעבוד בשבת וישפיע עליו במנהגותיו הרעים? (העיר על כך באילת השחר).

וצריך לומר שכיון שחזו"ל אסרו בכל אופן של מכירה לגוי, גם כאשר אין ודאות שיעבירונו על דתו ומצוותיו, (ומצד החשש שלעתיד, צ"ל שאינו אסור משום 'לפני עור לא תתן מכשול', וכבר האריכו האחרונים בדין 'לפני דלפני'). ולכן, אף אם נאמר שיש אופנים שאסור הדבר מן התורה, לא חלקו חכמים בקנסם.

דף מה

הערות ובאורים בפשט

'יכול בעובד כוכבים שקיבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים הכתוב מדבר... מאי תקנתו? 'עמך ישב בקרבך' – מכאן שמצוה לקבל גר תושב, וגם אין לגביו איסור 'לא תחנם' – אל תתן להם חניה לקרקע. (כמו שאיסור מתנת חנם אין כלפיהם – שהרי מצוה להחיותם).